Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
MANUEL CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA
της 8ης Δεκεμβρίου 2022[1]

Υπόθεση C-686/21

VW,
Legea Srl
κατά
SW,
CQ,
ET,
VW,
Legea Srl

[αίτηση του Corte suprema di cassazione
(Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Ιταλία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 89/104/ΕΟΚ – Άρθρο 5 – Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 40/94 – Άρθρο 9 – Αποκλειστικό δικαίωμα του δικαιούχου σήματος – Άσκηση του αποκλειστικού δικαιώματος σε περίπτωση κοινού δικαιώματος επί σήματος – Διαμόρφωση της συλλογικής συγκατάθεσης για τη διάθεση των δικαιωμάτων επί του σήματος – Εφαρμοστέο δίκαιο – Εθνική νομοθεσία»

1. Το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Ιταλία) καλείται να αποφανθεί επί διαφοράς σχετικής με σήμα το οποίο ανήκει από κοινού σε πλείονα πρόσωπα της ίδιας οικογενείας. Οι συνδικαιούχοι αποφάσισαν σε ορισμένη χρονική στιγμή να παραχωρήσουν τη χρήση του σήματος αυτού σε εταιρία, αλλά ένας εξ αυτών επιδιώκει εκ των υστέρων τη λύση της παραχώρησης, πράγμα στο οποίο αντιτίθενται οι υπόλοιποι.

2. Οι αμφιβολίες του αιτούντος δικαστηρίου αφορούν τους κανόνες σχετικά με την παραχώρηση της χρήσης του σήματος από τον δικαιούχο του σε περίπτωση που το σήμα ανήκει σε πλείονα πρόσωπα από κοινού. Προς επίλυση των αμφιβολιών αυτών το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να ερμηνεύσει το άρθρο 10 της οδηγίας (ΕΕ) 2015/2436[2] και το άρθρο 9 του κανονισμού (ΕΕ) 2017/1001[3].

[1] Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ισπανική.

[2] Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2015, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων (αναδιατύπωση) (ΕΕ 2015, L 336, σ. 1).

[3] Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 2017, για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2017, L 154, σ. 1).

3. Ειδικότερα, το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) ζητεί να διευκρινισθεί αν το δίκαιο της Ένωσης[4] ρυθμίζει το καθεστώς διαμόρφωσης της συλλογικής συγκατάθεσης τόσο για την παραχώρηση σε τρίτο αδείας χρήσεως του σήματος όσο και για την ανάκληση της αδείας αυτής.

I. Το νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

1. Η οδηγία 89/104

4. Το άρθρο 5 («Δικαιώματα που παρέχει το σήμα») ορίζει τα εξής:

«1. Το καταχωρισμένο σήμα παρέχει στον δικαιούχο αποκλειστικό δικαίωμα. Ο δικαιούχος δικαιούται να απαγορεύει σε κάθε τρίτο να χρησιμοποιεί στις συναλλαγές, χωρίς τη συγκατάθεσή του […]

[…]».

5. Το άρθρο 8 («Παραχώρηση άδειας χρήσης») ορίζει τα εξής:

«1. Είναι δυνατό να παραχωρηθούν άδειες χρήσης σήματος για το σύνολο, ή μέρος των προϊόντων ή υπηρεσιών για τις οποίες έχει καταχωριστεί και για το σύνολο ή τμήμα του εδάφους ενός κράτους μέλους. Οι άδειες χρήσης μπορεί να είναι αποκλειστικές ή μη αποκλειστικές.

[…]»

2. Ο κανονισμός 40/94

6. Το άρθρο 9 («Δικαίωμα που παρέχει το κοινοτικό σήμα») έχει ως εξής:

«1. Το κοινοτικό σήμα παρέχει στο δικαιούχο αποκλειστικό δικαίωμα […]

[…]».

7. Κατά το άρθρο 16 («Εξομοίωση του κοινοτικού σήματος με το εθνικό σήμα»):

«1. Εκτός αντιθέτου διατάξεως των άρθρων 17 έως 24, το κοινοτικό σήμα ως αντικείμενο κυριότητας, θεωρείται στο σύνολό του και για το σύνολο του κοινοτικού εδάφους, ως εθνικό σήμα καταχωρημένο στο κράτος μέλος στο οποίο, σύμφωνα με το μητρώο κοινοτικών σημάτων:

α) ο δικαιούχος έχει την έδρα ή την κατοικία του κατά την κρίσιμη ημερομηνία ή

[4] Για τους κατωτέρω λόγους θεωρώ εφαρμοστέους εν προκειμένω ratione temporis την πρώτη οδηγία 89/104/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1988, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων (ΕΕ 1989, L 40, σ. 1), και τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 40/94 του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 1993, για το κοινοτικό σήμα (ΕΕ 1994, L 11, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 422/2004 του Συμβουλίου, της 19ης Φεβρουαρίου 2004, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 40/94 για το κοινοτικό σήμα (ΕΕ 2004, L 70, σ. 1).

β) εάν δεν ισχύει το στοιχείο α), ο δικαιούχος έχει εγκατάσταση κατά την κρίσιμη ημερομηνία.

2. Όσον αφορά τις περιπτώσεις που δεν προβλέπονται στην παράγραφο 1, το κράτος μέλος στο οποίο αναφέρεται η παράγραφος αυτή, είναι το κράτος μέλος όπου εδρεύει το Γραφείο.

3. Εάν περισσότερα του ενός πρόσωπα έχουν εγγραφεί στο μητρώο κοινοτικών σημάτων ως συνδικαιούχοι, η παράγραφος 1 ισχύει για τον πρώτο αναγραφόμενο δικαιούχο. Άλλως, ισχύει για τους επόμενους συνδικαιούχους με τη σειρά της εγγραφής τους. Αν η παράγραφος 1 δεν ισχύει για κανέναν από τους συνδικαιούχους, εφαρμόζεται η παράγραφος 2.»

8. Κατά το άρθρο 19 («Εμπράγματα δικαιώματα»):

«1. Το κοινοτικό σήμα δύναται να ενεχυριασθεί ή να αποτελέσει αντικείμενο άλλου εμπραγμάτου δικαιώματος, ανεξάρτητα από την επιχείρηση.

[…]»

9. Κατά το άρθρο 21 («Διαδικασία αφερεγγυότητας»):

«1. Η μόνη διαδικασία αφερεγγυότητας στην οποία μπορεί να συμπεριληφθεί ένα κοινοτικό σήμα είναι εκείνη που κινήθηκε στο κράτος μέλος στο έδαφος του οποίου ο οφειλέτης έχει το κύριο κέντρο των συμφερόντων του.

[…]

2. Σε περίπτωση κοινού δικαιώματος ενός κοινοτικού σήματος, η παράγραφος 1 εφαρμόζεται στο μερίδιο του συνδικαιούχου.

[…]»

10. Το άρθρο 22 («Άδεια χρήσης») ορίζει τα εξής:

«1. Είναι δυνατόν να παραχωρηθούν άδειες χρήσης κοινοτικού σήματος για το σύνολο ή μέρος των προϊόντων ή υπηρεσιών για τα οποία έχει καταχωρηθεί και για το σύνολο ή τμήμα της Κοινότητας. Οι άδειες χρήσης μπορεί να είναι αποκλειστικές ή μη αποκλειστικές.

[…]»

11. Το άρθρο 97 («Εφαρμοστέο δίκαιο») ορίζει τα εξής:

«1. Τα δικαστήρια κοινοτικών σημάτων εφαρμόζουν τις διατάξεις του παρόντος κανονισμού.

2. Για όλα τα θέματα που δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του παρόντος κανονισμού, το δικαστήριο κοινοτικών σημάτων εφαρμόζει το εθνικό του δίκαιο, συμπεριλαμβανομένου του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου του.

[…]»

Β. Το ιταλικό δίκαιο

1. Decreto Legislativo 10 febbraio 2005, n. 30 – Codice della proprietà industriale, a norma dell'articolo 15 della legge 12 dicembre 2002, n. 273 [5]

12. Το άρθρο 6 («Κοινωνία δικαιώματος») προβλέπει τα εξής:

«1. Εάν ένα δικαίωμα βιομηχανικής ιδιοκτησίας ανήκει σε πλείονα πρόσωπα, οι σχετικές εξουσίες διέπονται, εκτός αντίθετης συμφωνίας, από τις διατάξεις του codice civile [αστικού κώδικα] περί κοινωνίας δικαιώματος στο μέτρο που είναι συμβατές.

[…]»

13. Το άρθρο 20, παράγραφος 1, ορίζει ότι τα δικαιώματα του δικαιούχου καταχωρισμένου σήματος συνίστανται στην εξουσία αποκλειστικής χρήσης του σήματος, με συνεπακόλουθο δικαίωμα του δικαιούχου να απαγορεύει σε τρίτους να χρησιμοποιούν το σήμα στο πλαίσιο της δικής τους οικονομικής δραστηριότητας χωρίς τη συγκατάθεσή του.

14. Το άρθρο 23 παρέχει το δικαίωμα στον δικαιούχο να μεταβιβάσει το σήμα για το σύνολο ή μέρος των προϊόντων ή των υπηρεσιών για τα οποία έχει καταχωρισθεί και επιτρέπει επίσης την παραχώρηση αποκλειστικής αδείας χρήσεως σήματος.

2. Regio Decreto 16 marzo 1942, n. 262 – Approvazione del testo del Codice civile [6]

15. Το άρθρο 1108 («Τροποποιήσεις και άλλες πράξεις που υπερβαίνουν την τακτική διοίκηση») ορίζει τα εξής:

«Με απόφαση της πλειοψηφίας των κοινωνών η οποία αντιπροσωπεύει τουλάχιστον τα δύο τρίτα της συνολικής αξίας του κοινού πράγματος, μπορούν να αποφασισθούν όλες οι τροποποιήσεις που αποσκοπούν στη βελτίωση του πράγματος ή στο να καταστεί πιο πρόσφορη ή αποδοτική η κάρπωσή του, εφόσον οι τροποποιήσεις αυτές δεν θίγουν το δικαίωμα κάρπωσης οποιουδήποτε κοινωνού και δεν συνεπάγονται υπέρμετρα επαχθείς δαπάνες.

Οι λοιπές πράξεις που υπερβαίνουν την τακτική διοίκηση μπορούν να διενεργούνται κατά τον ίδιο τρόπο, υπό την προϋπόθεση ότι δεν θίγουν το συμφέρον των κοινωνών.

Για τις πράξεις διαθέσεως ή συστάσεως εμπραγμάτων δικαιωμάτων επί της κοινής περιουσίας, καθώς και για τις μισθώσεις διάρκειας άνω των εννέα ετών απαιτείται η συγκατάθεση όλων των κοινωνών […]».

II. Τα πραγματικά περιστατικά, η ένδικη διαφορά και τα προδικαστικά ερωτήματα

16. Το 1990, οι VW, SW, CQ και ET συνέστησαν ομόρρυθμη εταιρία η οποία υπέβαλε στις 29 Ιουλίου 1992 αίτηση καταχώρισης του εθνικού σήματος Legea για αθλητικά είδη. Το σήμα καταχωρίσθηκε στις 11 Μαΐου 1995 με αριθμό 650850.

[5] Νομοθετικό διάταγμα 30 περί του κώδικα βιομηχανικής ιδιοκτησίας, της 10ης Φεβρουαρίου 2005, δυνάμει του άρθρου 15 του νόμου 273, της 12ης Δεκεμβρίου 2002.

[6] Βασιλικό διάταγμα 262 περί της εγκρίσεως του κειμένου του αστικού κώδικα, της 16ης Μαρτίου 1942.

17. Το 1993, οι συνδικαιούχοι του σήματος «Legea» παραχώρησαν ομόφωνα, δωρεάν και επ' αόριστον στη Legea Srl (στο εξής: εταιρία Legea) την άδεια χρήσης του σήματος αυτού[7].

18. Τον Δεκέμβριο του 2006, ο VW εξέφρασε τη διαφωνία του ως προς τη διατήρηση της αδείας χρήσεως[8].

19. Το 2009 η εταιρία Legea άσκησε αγωγή ενώπιον του Tribunale di Napoli (πρωτοδικείου Νάπολης, Ιταλία) ζητώντας, μεταξύ άλλων, την κήρυξη της ακυρότητας ορισμένων σημάτων καταχωρισθέντων από τον VW, τα οποία περιείχαν την ένδειξη «Legea». Ο VW από την πλευρά του άσκησε ανταγωγή στην ίδια διαδικασία.

20. Στην υπό κρίση διαφορά συζητήθηκαν:

– Αν για την παραχώρηση χρήσης του σήματος το 1993 ήταν αναγκαία η ομόφωνη συγκατάθεση των συνδικαιούχων ή αν, αντιθέτως, αρκούσε απόφαση της πλειοψηφίας.

– Αν αυτή η παραχώρηση χρήσης μπορούσε να λυθεί με την ανάκληση της συγκατάθεσης εκ μέρους ενός εκ των συνδικαιούχων (του VW).

21. Στις 11 Ιουνίου 2014 το Tribunale di Napoli (πρωτοδικείο Νάπολης) με απόφασή του έκρινε: α) νόμιμη τη χρήση του σήματος από την εταιρία Legea μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 2006, για τον λόγο ότι η χρήση αυτή είχε πραγματοποιηθεί με την ομόφωνη συγκατάθεση όλων των συνδικαιούχων, και β) παράνομη μετά τις 31 Δεκεμβρίου 2006, λαμβανομένης υπόψη της διαφωνίας που εξέφρασε ο VW.

22. Κατά της απόφασης αυτής ασκήθηκε έφεση ενώπιον του Corte d'appello di Napoli (εφετείου Νάπολης, Ιταλία), το οποίο με την απόφασή του της 11ης Απριλίου 2016 την ακύρωσε εν μέρει.

23. Το εφετείο έκρινε νόμιμη τη χρήση του σήματος από την εταιρία Legea και για το μετά τις 31 Δεκεμβρίου 2006 χρονικό διάστημα, με το σκεπτικό ότι οι συνδικαιούχοι είχαν νομίμως αποφασίσει κατά πλειοψηφία των τριών τετάρτων να επιτρέψουν στην εν λόγω εταιρία να συνεχίσει να χρησιμοποιεί το σήμα και μετά την ημερομηνία αυτή. Σε περίπτωση υπάρξεως πλειόνων συνδικαιούχων, δεν απαιτείται ομόφωνη απόφασή τους για την παραχώρηση της αποκλειστικής χρήσης του σήματος σε τρίτους.

24. Ο VW προσέβαλε την εφετειακή απόφαση ενώπιον του Corte suprema di cassazione (Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου). Το εν λόγω δικαστήριο προς δικαιολόγηση της αίτησής του για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, εκτιμά, συνοπτικά, τα εξής:

– Οι διατάξεις του codice civile (αστικού κώδικα) σχετικά με την κοινωνία δικαιώματος, οι οποίες τυγχάνουν εφαρμογής και στην περίπτωση κατά την οποία το σήμα ανήκει σε πλείονες συνδικαιούχους, καθώς και σχετικά με την υπαναχώρηση από τη σύμβαση, πρέπει να ερμηνεύονται υπό το πρίσμα της νομοθεσίας της Ένωσης περί σημάτων.

[7] Από τις γραπτές παρατηρήσεις των διαδίκων προκύπτει ότι ο VW, ο CQ και ένας ακόμη αδελφός, τότε ανήλικος, συνέστησαν την εταιρία Legea το 1993 σε οικογενειακό κύκλο, συμμετέχοντας ισομερώς. Το κοινό δικαίωμα επί του σήματος είχε ήδη καθιερωθεί επίσης σε οικογενειακό κύκλο, μεταξύ των γονέων (SW και ET) και των τέκνων τους (CQ και VW).

[8] Κατά τον VW, από το 1993 έως το 2006, κατόπιν σειράς αυξήσεων κεφαλαίου, η συμμετοχή του στην εταιρία Legea μειώθηκε στο 2,5 % του συνόλου των εταιρικών μεριδίων. Από αυτή τη μειοψηφική θέση η αξίωσή του κατά της εταιρίας θα ήταν να λάβει αμοιβή για τη χρήση του σήματος.

– Το δίκαιο της Ένωσης προβλέπει συναφώς ότι είναι δυνατόν να παραχωρηθούν άδειες χρήσης σήματος και αναγνωρίζει τη δυνατότητα να ανήκει το σήμα σε πλείονες συνδικαιούχους. Αντιθέτως, δεν υφίσταται ρητή ρύθμιση ως προς το αν η άσκηση των δικαιωμάτων που απορρέουν από την κοινωνία δικαιώματος απαιτεί ομόφωνη ή κατά πλειοψηφία απόφαση για την παραχώρηση της αποκλειστικής χρήσης σήματος σε τρίτο, επ' αόριστον και δωρεάν.

– Επίσης, πρέπει να διευκρινισθεί εάν, σε περίπτωση τέτοιας παραχώρησης, η οποία έχει αποφασισθεί ομόφωνα, ένας από τους συνδικαιούχους μπορεί στη συνέχεια να αντιταχθεί και να λύσει την παραχώρηση.

25. Στο πλαίσιο αυτό, το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) υποβάλλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Συνεπάγονται οι προαναφερθέντες κανόνες της ΕΕ [το άρθρο 10 της οδηγίας 2015/2436 και το άρθρο 9 του κανονισμού 2017/1001], οι οποίοι προβλέπουν το αποκλειστικό δικαίωμα του δικαιούχου σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και παράλληλα τη δυνατότητα να ανήκει το σήμα σε πλείονες συνδικαιούχους κατ' αναλογίαν, ότι η παραχώρηση χρήσης του κοινού σήματος σε τρίτους, αποκλειστικά, δωρεάν και επ' αόριστον, μπορεί να αποφασιστεί κατά πλειοψηφία από τους συνδικαιούχους ή, αντιθέτως, απαιτείται ομοφωνία ως προς τη συγκατάθεση;

2) Στη δεύτερη περίπτωση, όταν εθνικά και ενωσιακά σήματα ανήκουν από κοινού σε πλείονα πρόσωπα, είναι σύμφωνη με τις αρχές του δικαίου της ΕΕ ερμηνεία η οποία καθιστά αδύνατο για έναν εκ των συνδικαιούχων του σήματος που παραχωρήθηκε σε τρίτους με ομόφωνη απόφαση, δωρεάν και επ' αόριστον, να ασκεί μονομερώς το δικαίωμα υπαναχώρησης από την ανωτέρω απόφαση ή μήπως, πρέπει, αντιθέτως, να θεωρηθεί σύμφωνη με τις ενωσιακές αρχές αντίθετη ερμηνεία, βάσει της οποίας ο συνδικαιούχος δεν δεσμεύεται εις το διηνεκές από την αρχική εκδήλωση της βούλησής του, οπότε μπορεί να αποδεσμευτεί από αυτήν με τα συνακόλουθα αποτελέσματα στην πράξη παραχώρησης;»

III. Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

26. Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως περιήλθε στο Δικαστήριο στις 15 Νοεμβρίου 2021.

27. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν η εταιρία Legea, οι SW και VW, η Πολωνική Κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

28. Δεν κρίθηκε αναγκαία η διεξαγωγή επ' ακροατηρίου συζήτησης.

IV. Εκτίμηση

A. Προκαταρκτική παρατήρηση

29. Η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης περί εμπορικών σημάτων, και δη τον καθορισμό του τρόπου ασκήσεως των αποκλειστικών δικαιωμάτων που συνδέονται με την κυριότητα επί σήματος, όταν το σήμα αυτό ανήκει σε

πλείονες συνδικαιούχους.[9]

30. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι «ορισμένα αμφισβητούμενα σήματα είναι σήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης», ωστόσο δεν διευκρινίζει αν το επίμαχο σήμα Legea είναι ή όχι τέτοιο σήμα[10]

31. Από τις παρατηρήσεις των διαδίκων προκύπτει ότι υπήρξε αντιδικία σχετικά με διάφορες καταχωρίσεις (εθνικές, ενωσιακές και διεθνείς) του σημείου Legea[11], αλλά, επαναλαμβάνω, από τη διάταξη περί παραπομπής δεν είναι δυνατόν να εξακριβωθεί με βεβαιότητα αν το σήμα που έχει καταχωρισθεί στο EUIPO είναι το επίμαχο στην υπό κρίση προδικαστική παραπομπή[12].

32. Σε αυτή την περίπτωση, προκειμένου να καλυφθούν όλες οι πιθανότητες, κρίνεται σκόπιμη η ανάλυση της νομοθεσίας τόσο περί σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και περί εθνικών σημάτων.

33. Το αιτούν δικαστήριο υποβάλλει τα προδικαστικά του ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία του κανονισμού 2017/1001 και της οδηγίας 2015/2436. Εντούτοις, όπως προεκτέθηκε, δεν θεωρώ ότι οι διατάξεις των δύο αυτών νομοθετημάτων τυγχάνουν εφαρμογής στα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς, που έλαβαν χώρα το 1993 και τον Δεκέμβριο του 2006.

34. Συγκεκριμένα:

– Η άδεια χρήσης του σήματος παραχωρήθηκε το 1993. Επομένως, πρόκειται για εθνικό σήμα το οποίο διέπεται από την εσωτερική νομοθεσία, της οποίας την εναρμόνιση επεδίωκε η οδηγία 89/104. Το σήμα αυτό δεν εμπίπτει ratione temporis στην οδηγία 2015/2436, αλλά στην οδηγία 89/104.

– Η ανάκληση της συγκατάθεσης για την παραχώρηση της αδείας χρήσεως από τον VW έλαβε χώρα το 2006, δηλαδή πριν από την έναρξη ισχύος του κανονισμού 2017/1001. Αν εφαρμοστέες στην ανάκληση αυτή είναι οι διατάξεις περί κοινοτικών σημάτων (μετέπειτα σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης), τότε πρόκειται για τις διατάξεις του κανονισμού 40/94 και όχι του κανονισμού 2017/1001[13].

35. Εν πάση περιπτώσει, δεδομένου ότι το περιεχόμενο των δύο νομοθετικών ενοτήτων (αφενός της οδηγίας 89/104 και του κανονισμού 40/94 και αφετέρου της οδηγίας 2015/2436 και του κανονισμού 2017/1001) είναι παρόμοιο στον τομέα αυτόν, η συλλογιστική σχετικά με την πρώτη νομοθετική ενότητα μπορεί να επεκταθεί και στη δεύτερη. Για να τονίσω τον παραλληλισμό, θα επισημάνω τις υπάρχουσες αντιστοιχίες.

[9] Όπως επισημαίνει η Επιτροπή σε σχέση με τον κανονισμό 2017/1001, η χρήση των όρων «cotitulares» του άρθρου 19, παράγραφος 3, και «copropietario» του άρθρου 24, παράγραφος 2, δεν ασκεί επιρροή, καθόσον αμφότεροι μπορούν να θεωρηθούν ισοδύναμοι (το ίδιο παρατηρείται και ως προς τα άρθρα 16 και 21 του κανονισμού 40/94). Ορισμένες γλωσσικές αποδόσεις χρησιμοποιούν διαφορετικούς όρους στα δύο άρθρα (παραδείγματος χάριν, στα γαλλικά «cotitulaires» και «copropiétaire», στα ιταλικά «contitolari» και «comproprietario», στα ισπανικά «cotitulares» και «copropietario», στα γερμανικά «Inhaber» και «Mitinhabers»), ενώ άλλες δεν διακρίνουν [στα αγγλικά «joint proprietor(s)»].

[10] Από την ιστοσελίδα του EUIPO προκύπτει ότι το σήμα με απεικόνιση αριθ. 000788646, Legea, καταχωρίσθηκε στις 14 Νοεμβρίου 2001.

[11] Σημείο 8 των γραπτών παρατηρήσεων της εταιρίας Legea.

[12] Από την εξέταση των αποφάσεων του πρωτοβάθμιου και του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου προκύπτει ότι πρόκειται πράγματι για εκείνο το σήμα, το οποίο είχε αρχικώς καταχωρισθεί ως εθνικό σήμα και από τις 14 Νοεμβρίου 2001 ως σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, το συμπέρασμα αυτό κάθε άλλο παρά προφανές είναι. Η διάταξη περί παραπομπής δεν διαφωτίζει το ζήτημα: στην παράγραφο IV αναφέρεται στην παραχώρηση χρήσης του σήματος Legea το 1993 ως κοινοτικού σήματος. Ωστόσο, αυτό δεν είναι δυνατόν, διότι μέχρι την έναρξη ισχύος του κανονισμού 40/94 δεν υφίστατο κοινοτικό σήμα ως τέτοιο.

[13] Στο εξής, ακόμη και αν οι παραπομπές στη νομοθεσία γίνονται με αναφορά στο κοινοτικό σήμα, θα χρησιμοποιώ την ονομασία «σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης».

Β. Επί του παραδεκτού των προδικαστικών ερωτημάτων

36. Ο SW υποστηρίζει ότι το πρώτο προδικαστικό ερώτημα δεν είναι αναγκαίο για την έκβαση της κύριας δίκης[14]. Προβάλλει ότι, εφόσον υπήρχε ομοφωνία των συνδικαιούχων για την παραχώρηση της αδείας χρήσεως,[15] είναι άνευ σημασίας αν αρκούσε πλειοψηφία για τη λήψη της απόφασης αυτής.

37. Ο SW έχει πιθανόν δίκιο στην προσέγγισή του, ωστόσο δεν αποκλείεται το ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου να είναι κρίσιμο, αν το εν λόγω δικαστήριο θα ήθελε να προσδώσει ορισμένες έννομες συνέπειες στην περίπτωση που η τότε ομόφωνη απόφαση των συνδικαιούχων του σήματος θα μπορούσε να είχε ληφθεί και κατά πλειοψηφία.

38. Από την άποψη αυτή, η δυνατότητα ένα σήμα που ανήκει από κοινού σε πλείονες δικαιούχους να παραχωρείται σε τρίτους κατά πλειοψηφία και όχι κατ' ανάγκην με ομοφωνία, μπορεί ενδεχομένως να ασκεί επιρροή στις μεταγενέστερες μεταβολές στην άδεια χρήσης (ιδίως ως προς την ανάκλησή της).[16]

39. Η εταιρία Legea προέβαλε ως ένσταση απαραδέκτου την απουσία ρύθμισης στο δίκαιο της Ένωσης σχετικά με τις προϋποθέσεις διαμόρφωσης της βούλησης των συνδικαιούχων σήματος τόσο για την παραχώρηση αδείας χρήσεως σε τρίτον όσο και για την ανάκλησή της.

40. Από τη διάταξη περί παραπομπής προκύπτει ότι, κατά το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο), δεν είναι καθόλου προφανές ότι η νομοθεσία της Ένωσης μπορεί να δώσει λύση στο υπό εξέταση ζήτημα. Ακριβώς επειδή εγείρονται αμφιβολίες ως προς το ζήτημα αυτό, το αιτούν δικαστήριο διατυπώνει τα ερωτήματά του.

41. Υπό τις συνθήκες αυτές τα προδικαστικά ερωτήματα όχι μόνον καλύπτονται από το τεκμήριο λυσιτέλειας[17], αλλά είναι και πρόσφορα για την ερμηνεία από το Δικαστήριο κανόνων του δικαίου της Ένωσης, προκειμένου αυτό να κρίνει αν οι κανόνες αυτοί τυγχάνουν εφαρμογής εν προκειμένω.

Γ. Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

42. Το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινισθεί αν οι σχετικοί κανόνες της Ένωσης επιτρέπουν, όταν σήμα ανήκει σε πλείονες συνδικαιούχους, τη λήψη απόφασης κατά πλειοψηφία για τη δωρεάν και επ' αόριστον παραχώρηση της χρήσης του ή αν, αντιθέτως, απαιτείται ομοφωνία.

43. Το ερώτημα αυτό εγείρει ζητήματα που έχουν απασχολήσει τους νομικούς από την εποχή του ρωμαϊκού δικαίου. Η συγκυριότητα, ο συλλογικός ή αλληλέγγυος χαρακτήρας της, οι πλειοψηφίες που απαιτούνται για τη λήψη αποφάσεων ανάλογα με τη μεγαλύτερη ή μικρότερη σημασία τους

[14] Σημεία 74 και 75 των παρατηρήσεών του.

[15] Στην παράγραφο IV της διάταξης περί παραπομπής χαρακτηρίζεται ως αδιαμφισβήτητο το γεγονός ότι η άδεια χρήσης του σήματος Legea παραχωρήθηκε ομοφώνως στην εταιρία Legea το 1993. Το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα βασίζεται στην ίδια παραδοχή: αναφέρεται σε «σήμα που παραχωρήθηκε σε τρίτους με ομόφωνη απόφαση».

[16] Στη συγκεκριμένη περίπτωση η απόφαση παραχώρησης λήφθηκε από το σύνολο των συνδικαιούχων, αλλά μια εκ των υστέρων ανακύπτουσα διαφωνία ενδεχομένως να ασκούσε επιρροή σε περιπτώσεις στις οποίες η άδεια χρήσης είχε παραχωρηθεί από την πλειοψηφία.

[17] Αποφάσεις της 6ης Οκτωβρίου 2021, Consorzio Italian Management και Catania Multiservizi (C-561/19, EU:C:2021:799, σκέψεις 34 και 35), και της 6ης Οκτωβρίου 2022, Contship Italia (C-433/21 και C-434/21, EU:C:2022:760, σκέψη 24).

για το κοινό πράγμα ή με τον χρόνο διάρκειας των έννομων συνεπειών τους, ή οι πλειοψηφίες που απαιτούνται για την έγκριση των πράξεων διοίκησης και διάθεσης των κοινών πραγμάτων, αποτελούν ζητήματα στα οποία δεν έχουν δοθεί πάντοτε οι ίδιες απαντήσεις [18].

44. Το δίκαιο της Ένωσης περί σημάτων έχει τηρήσει σκόπιμη (και συνετή) σιγή ως προς τη ρύθμιση του κοινού δικαιώματος επί σήματος, η οποία πρέπει να επαφίεται στους οικείους εθνικούς κανόνες. Θα προσπαθήσω να το αναλύσω αυτό στις ακόλουθες σκέψεις σχετικά τόσο με τα σήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και με τα εθνικά σήματα που υπόκεινται σε εναρμόνιση. Θα αρχίσω με την ανάλυση της ίδιας της δυνατότητας να ανήκουν αμφότερα από κοινού σε πλείονα πρόσωπα.

1. Επί του κοινού δικαιώματος επί σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης

45. Τα σήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελούν είδος βιομηχανικής ιδιοκτησίας. Κατά το άρθρο 5 του κανονισμού 40/94, «[κ]άθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, συμπεριλαμβανομένων των οντοτήτων δημοσίου δικαίου, δύναται να είναι δικαιούχος σήματος [της Ευρωπαϊκής Ένωσης]» [19].

46. Ο κανονισμός 40/94 προβλέπει την περίπτωση που σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανήκει σε πλείονες συνδικαιούχους. Η ρητή αυτή πρόβλεψη υπάρχει σε αρκετές από τις διατάξεις του:

– το άρθρο 16 [20] αναγνωρίζει το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως αντικείμενο κυριότητας και προβλέπει, στην παράγραφο 3, την περίπτωση κατά την οποία «*περισσότερα του ενός πρόσωπα* έχουν εγγραφεί στο μητρώο κοινοτικών σημάτων *ως συνδικαιούχοι*» (η υπογράμμιση δική μου).

– το άρθρο 21, παράγραφος 2 [21], σχετικά με τις διαδικασίες αφερεγγυότητας, προβλέπει την «περίπτωση κοινού δικαιώματος ενός σήματος [της Ευρωπαϊκής Ένωσης]». Στην περίπτωση αυτή, το κριτήριο για τον προσδιορισμό της διαδικασίας αφερεγγυότητας στην οποία μπορεί να συμπεριληφθεί το σήμα αυτό [22] «εφαρμόζεται στο μερίδιο του συνδικαιούχου».

2. Επί του κοινού δικαιώματος επί εθνικού σήματος

47. Αντιθέτως προς τα σήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οδηγία 89/104 δεν περιέχει ρητές αναφορές στο κοινό δικαίωμα επί σήματος. Τούτο δεν σημαίνει, ωστόσο, ότι το αποκλείει.

48. Ο εθνικός νομοθέτης είναι ελεύθερος να διαμορφώσει το δικαίωμα κυριότητας επί του σήματος. Η οδηγία 89/104 δεν περιορίζει τη δράση του και, επομένως, ούτε απαγορεύει ούτε επιβάλλει να υπάρχει στην εσωτερική νομοθεσία πρόβλεψη ότι εθνικό σήμα μπορεί να ανήκει από κοινού σε πλείονα πρόσωπα.

[18] Με την πάροδο των αιώνων η κοινωνία δικαιώματος υπέστη σημαντικές αλλαγές, με την εξέλιξη των νομικών προσώπων (ή παρόμοιων εταιρικών τύπων, αλλά χωρίς προσωπικότητα) ως συνόλων περιουσιών με δικαιοπρακτική ικανότητα. Οι κανόνες, είτε καταστατικοί είτε νομικοί, των διαφόρων τύπων νομικών προσώπων ρυθμίζουν γενικά το καθεστώς των πλειοψηφιών που απαιτούνται για τη λήψη αποφάσεων τέτοιων όπως οι επίμαχες εν προκειμένω.

[19] Αντιστοιχία με το άρθρο 5 του κανονισμού 2017/1001.

[20] Αντιστοιχία με το άρθρο 19 του κανονισμού 2017/1001.

[21] Αντιστοιχία με το άρθρο 24 του κανονισμού 2017/1001.

[22] Η οποία είναι εκείνη «που κινήθηκε στο κράτος μέλος στο έδαφος του οποίου ο οφειλέτης έχει το κύριο κέντρο των συμφερόντων του».

3. Ομόφωνη ή κατά πλειοψηφία απόφαση των συνδικαιούχων για την παραχώρηση της χρήσης του σήματος σε τρίτους;

49. Εάν είναι δυνατόν το σήμα να ανήκει σε πλείονα πρόσωπα, τίθεται το ερώτημα πώς θα πρέπει να σχηματίσουν την κοινή βούληση, προκειμένου να παραχωρήσουν την άδεια χρήσης του σήματος σε τρίτους (ή, ενδεχομένως, προκειμένου να ανακαλέσουν την άδεια αυτή).

50. Θα αναφερθώ και πάλι χωριστά στο καθεστώς των σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των εθνικών σημάτων.

α) Σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης

51. Κατά το άρθρο 22, παράγραφος 1, του κανονισμού 40/94[23], «[ε]ίναι δυνατόν να παραχωρηθούν άδειες χρήσης σήματος [της Ευρωπαϊκής Ένωσης] για το σύνολο ή μέρος των προϊόντων ή υπηρεσιών για τα οποία έχει καταχωρηθεί και για το σύνολο ή τμήμα της [Ένωσης]. Οι άδειες [αυτές] μπορεί να είναι αποκλειστικές ή μη αποκλειστικές»[24].

52. Κατά το άρθρο 97, παράγραφος 2, του κανονισμού αυτού[25], «[γ]ια όλα τα θέματα που δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του [κανονισμού 40/94], το δικαστήριο σημάτων [της Ευρωπαϊκής Ένωσης] εφαρμόζει το εθνικό του δίκαιο».

53. Ο κανονισμός 40/94 δεν καθορίζει τους όρους για τη σύναψη συμβάσεων με αντικείμενο την παραχώρηση αδειών χρήσης ούτε τους όρους για τη λύση τους. Από τη σιγή αυτή προκύπτει ότι εναπόκειται στο εθνικό δίκαιο η ρύθμιση των όρων αυτών, είτε πρόκειται για ένα και μόνον δικαιούχο του σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είτε για κοινό δικαίωμα πλειόνων προσώπων[26].

54. Πράγματι, όπως επισημαίνει η Επιτροπή[27], για οτιδήποτε δεν ρυθμίζεται άμεσα σε ευρωπαϊκό επίπεδο σχετικά με το καθεστώς του σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως «αντικειμένου κυριότητας» εφαρμόζεται το οικείο εθνικό δίκαιο.

β) Εθνικό σήμα

55. Εάν τα ανωτέρω ισχύουν για τον κανόνα που διέπει το καθεστώς των σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατά μείζονα λόγο ισχύουν στην περίπτωση ενός λιγότερου ανελαστικού ρυθμιστικού πεδίου, όπως είναι αυτό της εναρμόνισης των εθνικών σημάτων βάσει της οδηγίας 89/104.

56. Πέραν της διακήρυξης της αποκλειστικότητας του δικαιώματος του δικαιούχου σήματος (άρθρο 5) και της δυνατότητας παραχώρησης αδειών χρήσης (άρθρο 8), η οδηγία 89/104 δεν υπεισέρχεται στη ρύθμιση ζητημάτων σχετικά με το κοινό δικαίωμα επί σήματος ούτε με την απόφαση παραχώρησης των εν λόγω αδειών[28].

[23] Αντιστοιχία με το άρθρο 25, παράγραφος 1, του κανονισμού 2017/1001.

[24] Εξάλλου, από το άρθρο 26, παράγραφος 3, στοιχείο ε', του κανονισμού 2017/1001, προκύπτει ότι η άδεια χρήσης μπορεί να παραχωρηθεί για ορισμένο χρονικό διάστημα ή επ' αόριστον. Επί του ζητήματος αυτού ο κανονισμός 40/94 σιωπούσε.

[25] Αντιστοιχία με το άρθρο 129, παράγραφος 2, του κανονισμού 2017/1001.

[26] Το αιτούν δικαστήριο συμμερίζεται στην πραγματικότητα την ίδια άποψη. Στη διάταξή του περί παραπομπής (παράγραφος VII) επισημαίνει ότι «δεν υφίσταται στον κανονισμό [2017/1001] ρύθμιση των όρων άσκησης των κοινών δικαιωμάτων».

[27] Σημείο 27 των γραπτών παρατηρήσεων της Επιτροπής.

[28] Τα άρθρα 5 και 8 της οδηγίας 89/104 αντιστοιχούν στα άρθρα 10 και 25 της οδηγίας 2015/2436.

57. Στο πλαίσιο αυτό, το ζήτημα του τρόπου με τον οποίο πρέπει να διαμορφώνεται η συλλογική βούληση για την παραχώρηση της χρήσης σήματος το οποίο ανήκει από κοινού σε πλείονα πρόσωπα, απαιτεί, κατά πρώτον, την προσφυγή στις εθνικές διατάξεις. Οι τελευταίες μπορούν με τη σειρά τους να παραπέμπουν στις συμφωνίες των συνδικαιούχων. Επικουρικώς, εφαρμόζονται οι γενικοί κανόνες του αστικού δικαίου κάθε κράτους μέλους [29].

γ) Αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης

58. Οι αρχές της καλόπιστης συνεργασίας, της υπεροχής και της αποτελεσματικότητας του δικαίου της Ένωσης επιβάλλουν να διασφαλίζει το εθνικό δίκαιο, συμπεριλαμβανομένων των κανόνων περί κοινού δικαιώματος ενός σήματος, την πλήρη αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης [30].

59. Στην υπό κρίση υπόθεση κανένα από τα στοιχεία που μνημονεύονται στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ή στις παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο δεν υποδηλώνει ότι οι κανόνες που διέπουν το κοινό δικαίωμα επί σήματος στην Ιταλία καθιστούν αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχουν οι κανόνες της Ένωσης.

Δ. Επί του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος

60. Το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) ζητεί να διευκρινισθεί αν το δίκαιο της Ένωσης:

– απαγορεύει σε «έναν εκ των συνδικαιούχων του σήματος που παραχωρήθηκε σε τρίτους με ομόφωνη απόφαση, δωρεάν και επ' αόριστον, να ασκεί μονομερώς το δικαίωμα υπαναχώρησης από την ανωτέρω απόφαση»

– ή μήπως, αντιθέτως, επιτρέπει στον συνδικαιούχο να μη «δεσμεύεται εις το διηνεκές από την αρχική εκδήλωση της βούλησής του, οπότε μπορεί να αποδεσμευτεί από αυτήν με τα συνακόλουθα αποτελέσματα στην πράξη παραχώρησης».

61. Με αυτή τη διατύπωση το ερώτημα δεν προσδιορίζει ποιος κανόνας δικαίου της Ένωσης τυγχάνει εφαρμογής, αλλά περιορίζεται στην επίκληση των «αρχών του δικαίου της ΕΕ» (χωρίς να τις διευκρινίζει). Αφού οι αρχές αυτές, εφόσον υπάρχουν, αποτυπώνονται στις διατάξεις του κανονισμού 40/94 και της οδηγίας 89/104 (ή, κατά περίπτωση, του κανονισμού 2017/1001 και της οδηγίας 2015/2436), η απάντηση στο ερώτημα αυτό πρέπει να βασίζεται στις διατάξεις αυτές.

62. Στο πλαίσιο της οδηγίας 89/104 το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει τη δυνατότητα του δικαιούχου σήματος ο οποίος έχει παραχωρήσει την άδεια χρήσης σε τρίτο να άρει τη συγκατάθεση αυτή [31]. Η δυνατότητα αυτή μπορεί εύκολα να ισχύσει και για την κοινωνία του επί του σήματος δικαιώματος (δηλαδή για το σύνολο των συνδικαιούχων).

[29] Σύμφωνα με την ιταλική νομοθεσία [άρθρο 6, παράγραφος 1, του Codice della proprietà industriale (κώδικα βιομηχανικής ιδιοκτησίας)], οι εξουσίες των συνδικαιούχων του σήματος διέπονται, εκτός αντίθετης συμφωνίας, από τις διατάξεις του Codice civile (αστικού κώδικα) περί κοινωνίας στο μέτρο που είναι συμβατές.

[30] Απόφαση της 19ης Οκτωβρίου 2017, Raimund (C-425/16, EU:C:2017:776, σκέψεις 40 και 41).

[31] Απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2013, Martin Y Paz Diffusion (C-661/11, EU:C:2013:577, σκέψη 62 και διατακτικό). Η απόφαση αυτή, ωστόσο, εξουσιοδοτεί τα εθνικά δικαστήρια να «επιβάλ[ουν] στον δικαιούχο κυρώσεις ή να τον υποχρεώσ[ουν] να καταβάλει αποζημίωση, εφόσον διαπιστώσ[ουν] ότι δεν ήταν νομότυπη η άρση της συγκαταθέσεως βάσει της οποίας ένας τρίτος μπορούσε να χρησιμοποιεί σημεία πανομοιότυπα με τα σήματά του» (σκέψη 61).

63. Εντούτοις, όπως συμβαίνει και με τις προϋποθέσεις παραχώρησης σε τρίτο της χρήσης σήματος, το δίκαιο της Ένωσης δεν περιέχει καμία πρόβλεψη σχετικά με τον τρόπο λήψης της απόφασης άρσης ή ανάκλησης της αδείας χρήσης, όταν πρόκειται για σήματα που ανήκουν από κοινού σε πλείονα πρόσωπα. Η εν λόγω απόφαση αποτελεί νομική πράξη, το δε δίκαιο της Ένωσης, το επαναλαμβάνω, ουδόλως ρυθμίζει τις προϋποθέσεις εκδόσεως στην περίπτωση πλειόνων συνδικαιούχων.

64. Συνεπώς, εναπόκειται στο εθνικό δίκαιο να ρυθμίσει τις ιδιαιτερότητες των συμφωνιών σχετικά με την άρση ή την ανάκληση αδείας χρήσεως του σήματος το οποίο ανήκει από κοινού σε πλείονα πρόσωπα. Κατ' αναλογίαν μπορεί να εφαρμοσθεί στην εν λόγω άρση ή ανάκληση η συλλογιστική που παρατίθεται ανωτέρω σχετικά με τη διαμόρφωση της συλλογικής συγκατάθεσης για την παραχώρηση της αδείας χρήσης, είτε πρόκειται για εθνικό σήμα είτε για σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

V. Πρόταση

65. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων προτείνω να δοθεί η εξής απάντηση στο Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Ιταλία):

«Το άρθρο 5 της πρώτης οδηγίας 89/104/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1988, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων, και το άρθρο 9, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 40/94 του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 1993, για το κοινοτικό σήμα, καθώς και, κατά περίπτωση, οι αντίστοιχες διατάξεις της οδηγίας (ΕΕ) 2015/2436 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2015, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων, και του κανονισμού (ΕΕ) 2017/1001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 2017, για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης

έχουν την έννοια ότι:

σε περίπτωση κοινού δικαιώματος επί σήματος, η διαμόρφωση της κοινής συγκατάθεσης των συνδικαιούχων είτε για την παραχώρηση σε τρίτον της αδείας χρήσεως του σήματος, ανεξαρτήτως του αν πρόκειται για εθνικό σήμα ή για σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είτε για τη λύση της συμφωνίας της παραχωρήσεως, διέπεται από τους εφαρμοστέους κανόνες του κράτους μέλους.»